

İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA DERSİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Yazar
FATİH ÇINAR

BİDGE Yayınları

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA DERSİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Yazar: FATİH ÇINAR

ISBN: 978-625-372-890-8

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 20.12.2025

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İçindekiler

Giriş.....	4
Bulgular.....	9
Din Görevlilerinin Sahip Olması Gereken Yeterlikler	9
HMU Dersinin Yapısal Durumu.....	12
HMU Dersinin Amacı	14
4. HMU Dersinin Din görevlisi Adaylarına Katkısı	17
HMU Dersinin Teori ve Uygulama Boyutu	19
HMU Dersinin Öğrenme Süreçleri	22
HMU Dersinin Değerlendirme Biçimi.....	25
HMU Dersinin Uygulama Sürecinde Öğrencilerin Yetersizlik Hissettiği Alanlar.....	30
HMU Dersinin Uygulama Boyutunda Görevli Danışman Din Görevlilerine İlişkin Görüşler	33
HMU Dersinin Öğretim Elamanına Yönelik Görüşler	35
Sonuç ve Tartışma	38
Öneriler	43
Kaynakça.....	45

Giriş

İletişimi mesajın kodlanarak kaynaktan(göndericiden) alıcıya aktarılma ve alıcı tarafından anlaşılma süreci olarak tanımlayabiliriz. Başarılı bir iletişimin temel unsuru da güzel konuşma, anlaşılır olma ve sesi etkili kullanmadır. Çünkü konuşma bireyin sosyal ilişkilerini sürdürebilmesi, iş, eğitim ve özel hayatında başarılı olması için onu büyük ölçüde etkileyen, yönlendiren vazgeçilmez bir beceridir. Kısaca konuşma ile bireylerin yaşam niteliği arasında doğru orantı bulunmaktadır. Sözlü iletişim olarak tanımlanan konuşma bireyin duygu ve düşüncelerinin kısaca yaşantılarının sözel olarak diğer insanlarla paylaşılmasıdır (İşcan, 2015). İnsan yaratılışı itibariyle toplumsal bir varlıktır. Onu toplumsal hayatın bir parçası yapan önemli bir unsur da konuşmadır. Bununla birlikte konuşma, bireylerin kişisel kariyer serüveninde kritik bir öneme sahip önemli bir başarı faktörüdür. Çünkü etkili konuşma birçok meslek grubunda bireyin amaçları doğrultusunda toplulukları ikna etmesinde doğrudan katkı sağlayabilir.

Geniş kitleler ile birebir iletişim kurma imkânını sunan din görevliliğinin amaçlarına ulaşmasında önemli etkenlerden birisi de dini mesajın topluluklara aktarılması süreçlerinde din görevlilerinin etkili iletişim becerilerine sahip olmaları ve konuşma becerisi ile ilgili adımları doğru şekilde kullanabilmeleridir. Güzel v etkili konuşma olarak ifade edilen hitabet kavramının aslı Arapça olup “hutbe okuma, güzel söz söyleme, vaaz ve nasihat etme” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak “bir topluluğa bir maksadı anlatmak, bir fikri açıklamak, öğüt vermek, bir görüşü benimsetmek, bir eyleme teşvik etmek gibi amaçlarla yapılan güçlü ve etkileyici konuşma veya güzel konuşma sanatı” mânasında kullanılmaktadır. (Kaya, 1998). İslam tarihinde hitabet çeşitleri farklı alanlarda kullanılmıştır. Bunlar: cihada teşvik, nikah konuşmaları, tören konuşmaları, dini hutbeler, siyasi hutbeler, münazaralar ve vasiyetler şeklindedir (Elmalı, 1998). Kısacası hitabet, muhatabı ve kaynağı

(din görevlileri) açısından vazgeçilmez bir unsur olarak hayatın birçok alanında kendine yer bulmuştur. Ne şekilde olursa olsun hitabette üç önemli unsur bulunmaktadır. Bunlar hatip, dinleyici ve konu yani hitabedir. Bunlar arasında hitabetin etkililiğini sağlayan en önemli unsur ise hatiptir. Çünkü hatibin güvenilirliği (uzmanlığı, samimiyeti), çekiciliği (kişisel ve fiziksel özellikleri), iletişim becerilerindeki yetkinliği dini iletişimin dinleyicide anlam kazanmasını (iletile kodlu mesajın çözülmesini) doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla din görevlilerinin mesleki uygulamalarının özünü oluşturan üst kavram olarak ele alabileceğimiz bu beceri, din görevlisinin bulunduğu tüm sosyal çevrede onu din ekseninde bulunduğu toplumla içselleştiren temel ögedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)'in gerçekleştirdiği din hizmetleri denilince hemen akla cami ve Kur'an Kursu içi dini faaliyetler gelse de durum bu şekilde değildir. Çünkü DİB, özellikle 2000'li yıllardan itibaren yürüttüğü din hizmetleri faaliyetlerinin çeşitliliğini arttırmıştır (Aydın, 2018). Artık ibadetler, vaaz, hutbe, cami dersleri, kuran kursu eğitimleri, önemli ay ve günlere yönelik faaliyetleri gerçekleştirme dışında kurum personelleri, hükümlü, tutuklu ve yükümlülere yönelik hizmetler, sağlık tesislerine yönelik hizmetler, bağımlılıkla mücadeleye yönelik hizmetler, engellilere yönelik hizmetler, afet ve acil durum hizmetleri, gençlik hizmetleri, aile ve dini rehberlik büroları hizmetleri, sosyal hizmet kurumlarında dinî danışmanlık manevi destek faaliyetleri, göçmenlere yönelik hizmetler gibi oldukça geniş bir alanda istihdam imkanı bulmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2025). Gerçekleştirilmiş çeşitlilik ve hizmetlerdeki köklü değişiklikler, din görevlilerinin sahip olması gereken yeterliklerin önem düzeyini ve bu yeterliklerin kazanılmasında doğrudan etkili olan hizmet öncesi kurumların ve programlarının etkililiğini daha da arttırmıştır.

İlahiyat Fakülteleri¹ örgün din öğretiminin en üst kademesinde yer alan yüksek din öğretimi kurumlarıdır ve bu kurumlar gerek öğretmenlik gerekse din görevliliği alanlarına yönelik insan kaynağının yetiştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Her ne kadar fakültelerinin amaçları konusunda tam bir fikir birliği olmasa da bu kurumların önemli amaçlarından birisinin “*aday din görevlilerine din hizmetlerini en iyi şekilde gerçekleştirebilecekleri bilgi ve becerileri kazandırma*” olduğu yönünde yoğun bir kabul vardır. Dolayısıyla bu kurumlar DİB bünyesinde farklı alanlarda görev yapacak din görevlerinin mesleki yeterlik kazanmasına imkân sağlayan hizmet öncesi mesleki din öğretimi kurumu niteliği taşımaktadır. Bu nedenle ilahiyat fakültelerinde teori ile pratiği bir arada sunan programları uygulanmalı ve aday din görevlilerinin mesleklerini en iyi şekilde icra edebilmeleri için öğrenim süreçlerinde alana yönelik bilgi ve becerileri kazanabilecekleri ve bunları doğrudan uygulayabilecekleri öğrenme ortamları oluşturulmalıdır. Kısaca meslek elemanı yetiştiren her yükseköğretim kurumu gibi ilahiyat fakülteleri de öğrencilerine mesleki uygulama imkânı sunmalıdır. Ancak ilahiyat fakültelerinde bu yeterliğin kazanılması noktasında teori ağırlıklı programların uygulanması öncelikle tercih edilmekte; öğrencilere mesleki deneyim kazanabileceği uygulama imkânlarına daha az yer verilmektedir. Uygulama içeren derslerin yürütülmesinde de birçok sorun ile karşılaşmaktadır. Bu durum da mezunlarının mesleki yeterliliği bağlamında fakültelerin programlarını daha tartışılır hale getirmektedir. Nitekim ilahiyat fakültelerinin nitelikli bireyler yetiştirememesi problemi, tarihsel süreçte gerek mezunları gerekse istihdam edildikleri kurumları tarafından dile getirilmiş ve akademik

¹ Günümüzde farklı adlarla yüksek din öğretimi kurumları bulunmaktadır. Ancak bu programlar arasında akademik programları ve yetiştirdikleri mezunların yöneldikleri istihdamı açısından belirgin bir farklılık göstermemektedirler. Bu nedenle çalışmada bütünlük olması açısından farklı adlarda ki yüksek din öğretim kurumları için İlahiyat Fakülteleri olarak kullanılacaktır.

metinlerde eleştiriye maruz kalmıştır. Örneğin bir araştırmada cami içi din hizmetlerinde görev yapan din görevlilerinin kendilerini ve meslektaşlarını mesleki formasyon açısından yetersiz bulduğu, İmam-hatiplik mesleğini gerçekleştirebilecek ve cemaatin ihtiyaç ve beklentilerini karşılayabilecek düzeyde olmadıkları yönünde düşünceye sahip oldukları tespit edilmiştir (Buyrukçu, 1995). Benzer şekilde Onay tarafından yapılmış araştırmada da İlahiyat Fakültesi mezunlarının cami eksenli din hizmetlerini yürütürken yetersizlik hissi yaşadıkları bulgulanmıştır (Onay, 2003). Tosun tarafından yapılmış araştırmada ilahiyat fakültesi öğrencilerinin önemli bir kısmının vaaz hazırlama konusunda hiçbir tecrübesinin olmadığı; vaaz hazırlarken kullanabilecekleri temel kaynakları kullanma düzeylerinin eksik olduğu; bunda Arapça seviyelerinin düşük olmasının, kaynakları nasıl kullanacaklarını bilmemelerinin ve bu konuda deneyim eksikliklerinin etkili olduğu tespit edilmiştir (Tosun, 1997). Ulaşılan bulgular ilahiyat fakülteleri programlarının niteliğine ve yetkin din görevlisi adayı yetiştirmedeki etkililiğine yönelik göstergeler sunmaktadır. Nitekim Furat (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da öğrencilerin büyük çoğunluğu İlahiyat Fakültesi programlarının öğrencilere “ilkelerine uygun hutbe-vaaz hazırlama ve sunma” yeterliliğini kazandırma konusunda etkili olmadığını belirtmiştir (Furat, 2012). Akyürek tarafından yapılan araştırmada vaizlerin mesleki yetersizlik algısının bulgulanmış olması, ilahiyat programların etkililiği probleminin bir yansıması olarak ele alınabilir (Akyürek, 2016).

İlahiyat fakültelerinde aday din görevlilerine mesleki uygulama fırsatı sağlayan nadir ve önemli derslerden birisi Hitabet ve Mesleki Uygulama (HMU)² dersidir. Bu ders öğrencilere elde ettiği teorik bilgiyi pratiğe doğru bir şekilde transfer edebilme, muhatabını tanıma ve özelliklerine uygun bir şekilde dini iletişimi

² Fakülte programları incelendiğinde bu dersin programlarda Dini Hitabet adı altında da yer aldığı gözlemlenmiştir.

gerçekleştirebilme olanağı sağlamaktadır. Cami içi ve dışı din hizmetlerine yönelik yeterlik kazandırma işlevi olan bu derste öğrencilerin mesleğin gerektirdiği bilgi ve becerileri uygulama, yeteneklerini keşfetme, eksikliklerini görme, düzeltme fırsatı yakalaması ve topluluk karşısında etkili konuşma becerisini kazanması hedeflenmektedir. Peki, İlahiyat Fakültelerindeki mevcut programlar, öğrencilerinin iletişim becerilerini geliştirme, dini bilgiyi etkili bir biçimde aktarma imkânı sunma ve mesleki kimliklerini pekiştirme fırsatı sağlıyor mu? Sadece teorik bilgiyle değil aynı zamanda mesleki yeterliliklerle donatılmış ve sahada transfer edebilme becerisine sahip mezun ihtiyacını önceliyor mu? Bu yeterlikte bireylerin yetiştirilmesi açısından önemli bir ders olan HMU dersi, belirlenmiş hedeflerine ne ölçüde ulaşmakta, öğrenciler tarafından nasıl algılanmakta ve dersin teoriden pratiğe transferinde ne tür güçlüklerle karşılaşmaktadır?

Aday din görevlilerinin yeterliği problemi bağlamında kurgulanan bu araştırmada İlahiyat Fakültesi programlarının bilgi ve beceri kazandırmadaki etkililiği tartışılmış ve özelde HMU dersinin aday din görevlilerinin yetiştirilmesindeki rolü öğrencilerinden görüşlerinden hareketle ele alınmıştır. Kısaca bu araştırmanın temel problemi, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin “HMU dersine ilişkin deneyimlerini, algılarını ve önerilerini ortaya koymaktır. Araştırmanın temel sorusu da İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin HMU dersi ile görüşleri nasıldır? şeklinde oluşturulmuştur. Bu çerçevede cevap aranan alt sorular ise şu şekilde belirlenmiştir: İlahiyat fakültesi öğrencileri, HMU dersinin yapısal durumu, amaç ve kazanımları, içeriği, uygulama ve değerlendirme süreçleri, dersin öğreticisi ve danışman din görevlilerine ilişkin yaklaşımları ve önerileri nelerdir?

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desende yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu, İlahiyat Fakültesinde öğrenim görmekte olan, HMU dersini almış ve

araştırmaya gönüllülük esasına göre katılmış 241 öğrenci oluşturmaktadır. Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla online olarak toplanmıştır. Elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Veriler kodlanmış, benzer ifadeler kategori ve temalar altında toplanmış ve bulgular doğrudan katılımcı ifadeleriyle desteklenmiştir. Araştırma Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu’nun (28-10-2025 Tarihli 178 nolu toplantısı ve 13 nolu kararı) izni ile gerçekleştirilmiştir.³

Bulgular

Din Görevlilerinin Sahip Olması Gereken Yeterlikler

Araştırmada katılımcıların görüşleri din görevlilerin yeterlik alanlarına yönelik analiz edilmiş ve bu yeterlik içerisinde etkili iletişim becerisinin yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 1: Din görevlilerinin yeterlik alanlarına yönelik bulgular

Tema Adı	(f)	(%)
Mesleki Alan Hâkimiyeti	123	22
Pedagojik ve Eğitimsel Yetkinlik	83	15
Etkili İletişim ve Hitabet Becerisi	145	26
Güncellik-Teknolojik Yeterlik	41	7
Ahlaki ve Manevi Bilinç	105	19
Kişisel Gelişim ve Çok Yönlü Yetkinlik	54	10
Toplam	551	100

Öğrencilerinde ifadelerinde en çok vurgulanan tema etkili iletişim ve hitabet becerisi olmuştur. Bu temada mesleğini

³ Bu çalışma, 7-9 Kasım 2025 tarihleri arasında Antalya/Türkiye’de düzenlenen “IV. Din Eğitimi Kongresi” adlı etkinlikte sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özeti sempozyum bildiri özet kitabında basılmış “İlahiyat Fakültelerinde Teoriden Pratiğe: Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersi Örneği” başlıklı bildirinin geliştirilmiş halidir.

sürdürürken din görevlilerinin etkili hitabet becerisine sahip olması gerektiği, diksiyon ve ses tonunu etkili kullanabilmesi, cami içi ve dışında bireylerle sosyal iletişim kurabilmesi, empatik davranabilme ve sempatik dil kullanımı gibi temel yeterlikler ön plana çıkmıştır. İkinci sırada yer alan tema ise Mesleki alan hâkimiyeti olmuştur. Bu temada öğrenciler din görevlilerinin mesleğini etkili sürdürebilmesi için din görevlisinin alan bilgisine sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu kapsamda fıkıh, tefsir, hadis, akaid, Arapça, Kur'an bilgisi gibi temel İslam bilimleri alanlarında akademik donanım yeterliliğine vurgu yapmışlardır. Üçüncü sırada yer alan tema ise ahlaki ve manevi bilinç olmuştur. Katılımcılar bu tema kapsamında din görevlilerinin topluma örnek bir birey olma sorumluluğunu taşıması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Onlara göre din görevlisi etrafındakiler için manevi bir rehberdir. Bu nedenle mesleğinin sosyal sorumluluk bilinci taşıdığının bilincindedir. Bu temada öne çıkan değerler ise dürüstlük, içtenlik, dini bütünlük, öz denetim olmuştur. Karşılıklı etkileşime dayanan ve farklı yaş aralıklarına yönelik hizmetleri içeren dini iletişim süreçlerinde din görevlilerinin sahip olması gereken temel yeterliklerden biri de pedagojik alan yeterliğidir. Katılımcıların görüşlerinde de yer alan bu temada din görevlisinin formasyon, öğretim yöntemleri, rehberlik gibi konularda yeterliklere sahip olması gerektiği sıkça dile getirilmiştir. Katılımcıların belirttiği yeterliklerden biri de din görevlilerinin güncel olaylar ve teknolojik gelişmelere uyum sağlaması gerektiği olmuştur. Güncellik olarak isimlendirilen bu temada din görevlilerinin dini bilginin yanında günümüz şartlarına uygun bir donanıma sahip olma beklentisi dile getirilmiştir. Yine bu tema ile bir arada değerlendirilebilecek diğer tema ise kişisel gelişim ve çok yönlü yetkinliktir. Öğrenciler, din görevlisinin kişisel olarak gelişimini önceleyen, öğrenmeyi içselleştirmiş farklı alanlara açık ve çok yönlü bir birey olması vurgulanmıştır. Bu kapsamda yabancı dil gelişimi, sanat farkındalığı öne çıkmıştır.

Örnek ifadeler:

Kesinlikle hitabet becerisine sahip olmalı ve sorulara tatmin edici cevaplar vermelidir.(Ö142)

Sınıf yönetimini sağlayabilmeli, ilgili alanda yeterli donanımına sahip olmalı. (Ö196)

Öncelikle alan bilgisi olması gerekir ve bilgiyi nasıl ne şekilde aktarması gerektiği konusunda donanımlı olmalıdır. Ayrıca örnek teşkil etmeli söyledikleriyle yaptıkları arasında bir çelişki söz konusu olmamalıdır.(Ö199)

Alan bilgisi ve pedagojik formasyon bilgilerine sahip olmalıdır.(Ö209)

Dini yeterlilikleri yanında, insan psikolojisi hakkında da bilgi sahibi olmalıdır ayrıca insanlara hitap edeceğinden dolayı empati kurma becerisine ve düzgün bir hitap diline sahip olmalıdır.(Ö87)

Güncel sorunlara cevap verebilecek her türlü yeterliklere sahip olmalılar.(Ö222)

Konuşma bilgiyi aktarabilme çekingen olmama(Ö227)

"Alan bilgisi, Pedagojik formasyon, Kur'an-i Kerim i düzgün ve yanlışsız okuyabilme, Etkili hitabet ve normal seviyede arapça. (Ö236)

Yabancı dile hakim olmalı ve sosyal yaşamdan uzak olmamalı (Ö128)

Özellikle hitap, diksiyon ve iletişim konularında ve alan bilgisi konusunda yeterliliklere sahip olmalıdır. (Ö110)

Toplum içinde örnek olacak bir kişi ve herkes tarafından gıpta ile bakılacak bir insan olmalıdır. Mesleki yeterliliğe sahip olmalıdır.(Ö76)

Konu bilgileri yeterli olmalı ve iş sahasına çıktığında ise halkın beklentilerine karşılık verebilmelidir.(Ö3)

HMU Dersinin Yapısal Durumu

Tablo 2: HMU dersinin yapısal durumuna ilişkin bulgular

Tema	f	Kategori	f
Zorunlu ders olarak programda yer almalı	183	Mesleki Yeterlilik Kazandırma	56
		Toplumla Etkileşim Kurma imkânı sunma	38
		Mesleki Deneyim imkânı sunma	24
		Kişisel Gelişimin Parçası Olma	19
		Mesleki ve Toplumsal Sorumluluk	25
		Teori ile Pratiği Bütünleştirme	14
Seçmeli ders olarak programda yer almalı	58	Kapsayıcı olma ve Seçim Hakkı	21
		Dersin Getirdiği Zorluklar	8

Katılımcıların görüşleri analiz edildiğinde çoğunluğunun dersin zorunlu olarak İlahiyat Fakültesi programlarında yer alması gerektiği yönünde bir düşünceye sahip olduğu tespit edilmiştir. Dersin zorunluluk gerekçeleri arasında ise öğrencilerin toplum önünde konuşma ve vaaz verme gibi becerilerini geliştirerek mesleki yeterlik kazandırma konusunda destek sağlayacağı ifade edilmiştir. Özellikle katılımcıların görüşlerinde yer alan teori e uygulamayı bir arada sunma fırsatı sağlaması ve mesleğin gerektirdiği din hizmetlerini gerçekleştirme noktasında deneyim imkânı sunmasının önemine vurgu yapılmıştır. Gerçekleştirdiği hizmet alanı gereği din görevlileri daha çok sosyal olmak durumundadır. Bu nedenle bu dersin din görevlisi adaylarının iletişim becerilerinin gelişimine katkı sağlayacağı ve din hizmetleri paydaşları ile doğrudan ve sağlıklı etkileşim kurma imkanı-tecrübesi sunacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte katılımcılar, HMU dersinin sadece mesleki değil, kişisel anlamda da kendilerine önemli katkılar sağladığına dikkat çekmişlerdir.

Dersin seçmeli olması ile görüş bildiren katılımcılar, İlahiyat fakültesinde mezun olan öğrencilerin sadece din görevlisi olmadığını başka alanlarda da görev yaptığını; bu nedenle bu dersin sunduğu din hizmetlerine yönelik mesleki uygulamaların bu kişiler

için gerekli olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca uygulama süreçlerinde dersin getirdiği zorluklardan dolayı seçmeli olması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Zorunlu ders olarak programda yer almalı görüşü ile ilgili örnek ifadeler:

Öğrencilerin mesleki alanlarda kendilerini geliştirebilmeleri için Dini Hitabet dersi ve öğretmenlik uygulaması dersinin gerekli olduğunu düşünüyorum.(Ö9)

Kişinin tecrübe kazanması o ortamı görmesi yarın bu meslekte çalışmasa bile halktan insanlarla ilahiyat ve bilgiler konusunda iletişim kurabilmesi için önemlidir. (Ö10)

MEB düşünürken mezun olduktan sonra diyanet düşünebiliyoruz. Kendini buna odaklamıyorken bir anda diyanete atanmak zor olabiliyor. Tecrübe olması şart.(Ö32)

Çünkü ilahiyat mezunu kişi halkla iç içe olacağı için hitabeti etkileyici olmalıdır.(Ö128)

Öğrenciler için küçük de olsa tecrübe niteliğinde olacaktır. Halkın arasına bir anda karışıp afallamamaları için son derece gereklidir.(Ö144)

Hitap edilecek kitlenin tanınması ve uygulama sahasının öğrenilmesi açısından faydalı olacaktır (Ö160)

Topluma hitap edeceğimizden dolayı nasıl ve ne şekilde hitap edileceğini bilmemiz gerekir.(194)

Seçmeli ders olarak programda yer almalı görüşü ile ilgili örnek ifadeler:

Bu meslekte ilerlemek istemeyenler olabilir.(Ö6)

Diyanette görev almak istemeyen arkadaşları zorla iş yük vermektir.”(Ö41)

Bazı arkadaşlar imamlık istemiyor ve onlar için bir zorunluluk haline geliyor bu yüzden içten gelerek sevilerek yapılmalıdır bu sebeple isteyen kişiler seçmelidir.(Ö88)

Herkesin hedefi ve ilgi alanı aynı olmayabilir. Seçenek sunulmalı. (Ö97)

HMU Dersinin Amacı

Tablo 3: HMU dersinin amacına yönelik bulgular

Tema	f	Kategori	Kodlar	f
İletişim ve Hitabet Becerilerini Geliştirmek	241	Etkili Konuşma	Etkili konuşma, güzel konuşma, düzgün telaffuz, kelime vurgusu, akıcı konuşma, ses tonu	83
		İletişim Becerisi	İnsanlarla iletişim, halkla diyalog, empati, etkileşim	53
		Diksiyon ve Telaffuz	Diksiyon, ses tonu, vurgu, düzgün telaffuz	46
		Jest–Mimik ve Beden Dili	Jest, mimik, el kol hareketleri, beden dili kullanımı	28
		İfade ve Anlatım Yeteneği	Kendini ifade etme, anlatım kabiliyeti, sözlü iletişim	31
		Özgüven	Özgüven, çekingenliği yenme, cesaret	39
Kişisel ve Ahlakî Gelişimi Desteklemek	100	Kazandırma		
		Liderlik ve Örnek Olma	Toplumda örnek olma, hatiplik bilinci	15
		Topluluk Önünde Konuşma	Kalabalık önünde konuşma, heyecan kontrolü	26
		Karakter ve Ahlak Eğitimi	Ahlaklı, empatik, rehberlik yönü güçlü birey yetiştirme	20
Mesleki ve Uygulamalı Yeterlilik Kazandırmak	232	Mesleğe Hazırlık	İmam–vaiz–öğretici rolü, Diyanet’e hazırlık, görev bilinci	57
		Mesleki Uygulama ve Pratik	Uygulamalı öğretim, sahada uygulama, vaaz–hutbe denemesi, tecrübe,,İrşad, vaaz, cenaze, düğün, toplumsal olaylarda konuşma	94
		Kitleye Göre Hitap	Yaş grubuna göre hitap, dil ayarlama	22
		Dualar ve Dini Uygulamalar Öğretimi	Dua ezberi, aşır, hutbe, vaaz, teşhiz–tekfın, cami pratiği	41

		Teori + Uygulama Bütünlüğü	Teorik ve pratik dengenin sağlanması	18
Alan Bilgisi Kazandırmak	105	Dini Bilgi Aktarımı	Dini konuları öğretme, doğru bilgi verme, topluma aktarma	48
		Alan Bilgisi	Kuran, ilmiyal, dini bilgi, temel ibadetler	34
		Sevgi ve Empati	Dini sevdirmek, empati	23
Toplumun İhtiyaçlarına Duyarlık Kazandırmak	38	Toplum	Halkın sorunlarına çözüm, ihtiyaçlara göre hitabet	24
		Güncel	Güncel sorunlara çözüm, dini	14
		Problemler ve Rehberlik	rehberlik	

Katılımcıların görüşlerinden hareketle HMu dersinin amacının ne olması gerektiği ile ilgili 6 tema ve 21 kategori oluşturulmuştur. Buna göre katılımcıların görüşlerinde en çok yer verilen temanın iletişim ve hitabet becerilerini geliştirmek olduğu görülmüştür. Buna dini iletişimi de eklediğimizde bu oran oldukça burada en çok etkili konuşma, iletişim becerisi, diksiyon ve telaffuz, jest-mimik ve beden dili, ifade ve anlatım yeteneği gibi becerilere vurgu yapılmıştır. Katılımcılar, HMu dersinin öğretiminde bu becerilerin gelişimine odaklanması gerektiğini dile getirmişlerdir. Daha sonra en çok vurgulanan tema ise mesleki ve uygulamalı yeterlilik kazandırmak olmuştur. Katılımcılar HMu dersinin mesleğe hazırlık imkânı veren, teori ile birlikte uygulama fırsatı sağlayan bir ders olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Özellikle teori kısmında din hizmetleri ve sahada ihtiyaç olacak duaların öğretiminin, uygulama boyutunda da hedef kitlelere uygun din hizmetleri deneyimlerinin sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir. HMu dersinin önemli amaçlarından birisi öğrencilerin kişisel gelişimlerine ve ahlaki gelişimlerine katkı sağlamak olmalıdır. Özellikle öğrencilerin kaygı güzeylerini düşürme, özgüvenlerini destekleme, örnek bir birey olma konusunda onu teşvik etme amacı

taşımalıdır. HMU dersinin amaçları ile ilgili olarak dile getirilen son tema ise toplumun ihtiyaçlarına duyarlık kazandırmak olmuştur.

Katılımcıların görüşlerinden ifadeler:

Cenaze ve teçhiz işlemlerinde biraz daha uygulama öğretilmeli (Ö18)

Hitap beceri kazandırmayı amaçlamalıdır ve diksiyon bilgisi de içermelidir.(Ö20)

“Etkili ve güzel konuşma, insanlarla iletişim kurma becerisi kazandırmalı.” (Ö30)

Bir hatibin diksiyonu iyi olmalıdır. Diksiyon gibi beceriler kazandırılabilir (Ö160)

Konuşma jest ve mimikleri nasıl kullanacağını anlatılmalıdır.” (Ö7)

Doğru Bilgiyi daha kolay daha pratik bir şekilde karşımızda aktarabilmek amaç olmalıdır.(Ö178)

Amacı ahlaklı birey ve donanımlı din öğreticileri yetiştirmek... (Ö212)

Bu dersin amacı teorik bilgilerden ziyade pratik bilgiler ağırlıkta olmalı...(Ö65)

Teorik bilgiyi pratiğe aktarabilme(Ö77)

Dersin amacı, gerekli dualar, güzel konuşma ve hitabet, Kuran-ı Kerim'i makamla okuma... hedef kitlenin yaş aralığının geniş olması hasebiyle daha çok kişiye hitap edebilme becerisi kazandırmak olmalı (Ö71)

...akıcı konuşma becerisi, gelebilecek sorulara karşı yeterli akademik bilgiye sahip olmalıdır.(Ö115)

Bu derste hitabetin nasıl olacağı, güçlü bir hitabet için nelerin gerekli olduğu öğretilmelidir. Bu dersin amacı hitabet konusunda öğrencileri iyi derecede bilgilendirmek ve onlara tecrübe kazandırmak olmalıdır.(Ö116)

İmam hatip olma hedefi olanların ön Bilgi ve deneyim kazanmaları olabilir.(Ö124)

HMU Dersinin Din görevlisi Adaylarına Katkısı

Tablo 4: HMU dersinin din görevlisi adaylarına katkısına yönelik bulgular

Tema	f	Kategori	Kodlar	f
Tecrübe ve Mesleki Hazırlık	146	Deneyim	Tecrübe kazanma, pratik yapma, uygulama imkânı, ortamı tanıma, ilk deneyim	92
		Sağlama		
		Mesleğe		
		Hazırlık ve	İş ortamını görme, meslek tanıma, geleceğe hazırlık	38
		Oryantasyon	Meslek bilinci, meslek sevgisi, görev bilinci	16
Özgüven ve Heyecan Yönetimi	87	Mesleki Farkındalık		
		Özgüven	Cesaret, kendine güven, toplum önünde konuşma	56
		Gelişimi	Heyecanı yenme, çekingenliği giderme, rahat konuşma	31
Hitabet ve İletişim Becerileri	94	Heyecan ve Kaygı Azalması		
		Hitabet Yeteneği	Etkili konuşma, ses ve diksiyon, topluluk önünde ifade	47
		İletişim	Halkla iletişim, empati, cemaatle bağ kurma	29
		Becerileri	Halkın diline uygun anlatım, topluma hitap etme	18
Dini Bilgi ve Beceri Gelişimi	61	Kitleye Uygun Konuşma		
		Kur'an ve Dini Bilgi Pekiştirme	Dua, ilmi hal, vaaz, dini hitabet pratiği	17
		Teorik Bilginin Pratiğe Aktarımı	Uygulamalı öğrenme, teori-pratik dengesi	23
		Edindiği Bilgilerle		
		Kendini İfade Etme Yeteneği	Düşüncelerini açıklama, konuşma pratiği	21
Olumsuz Görüşler ve Eleştiriler	65	Uygulama ve Geri Bildirim	Değerlendirme, rehberlik, dönüt verme	18
		İhtiyacı		
		Süre ve Program Yetersizliği	Tek dönem, yoğunluk, planlama	12

Katılımcıların görüşlerinden hareketle HMU dersinin öğrencilere katkısı 5 tema çerçevesinde ele alınmıştır. Katılımcılar dersin din görevliliği mesleğine hazırlama, mesleki farkındalık ve görev bilinci kazandırma gibi konularda oryantasyon imkanı sunduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle bu deneyimin öğrencilerin hitabet ve iletişim becerilerinin gelişimine doğrudan katkı sağladığına ve topluluk önünde konuşma yapmaya yönelik kaygı düzeylerinin azaldığına, özgüvenlerinin arttığına vurgu yapılmıştır. Dersin teorik aşamasında mesleki uygulamalarda ihtiyaç duyacakları dini bilgileri (dualar, vaaz, hutbe vd.) öğrenme ve bunları transfer edebilme becerisini kazandıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte bir grup öğrencide (yaklaşık %13) dersin farklı gerekçeler nedeniyle yeterince uygun şekilde planlanmadığını veya katkı sağlamadığını belirtmiştir. Elde edilen bulgulardan hareketle genel olarak, dersin öğrencilerin mesleki oryantasyon, uygulamaya yönelik deneyim, iletişim becerilerini kazanma, özgüven gelişimi açılarından katkı sağlamaktadır.

Katılımcıların görüşlerinden örnek ifadeler:

Göreve başladığımızdaki kişilerin seviyelerini beklentilerini görmüş olduk. Nasıl anlatacağımızı öğrendik.(Ö98)

Teori ile pratiğin harmanlanması öğrencide tecrübe sağladığı için bir sonraki adımını daha güvenli atabilecek düşünceye sahip olmasını...(Ö102)

Mesleği uygulamalı olarak yaptığımız için mesleğe hazırlık konumunda.(Ö111)

Öğrencilerin özgüvenini artırıyor, meslek hayatına başlamadan önce öğrencilere tecrübe kazandırıyor bu nedenle de oldukça önemli bir ders.(Ö116)

Dini hitabet dersi hangi yaş gruplarına ne şekilde hitap edileceği hususunda öğrencilere yol göstermelidir(Ö130)

Bizleri cami irşad çalışmalarında nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini ve cami cemaati ile nasıl bir bağ kurulması gerektiğini aynı zamanda bir imamda bulunması gereken tüm güler yüz, hoş sohbet, dini konuşma ve vaaz özelliği, vakarlı olunma gibi özellikleri...(Ö139)

Tecrübe anlamında önemli katkısı var. Hangi alanda is yapmak istediğimizi keşfetmemize yaradı.(Ö220)

...diksiyon konusunda öğrenci kendini daha iyi ifade edebiliyor(Ö206)

O ortamı paylaşarak nasıl olmalı sorusunu sorarak cevap aramasında etkili olduğunu düşünüyorum.(Ö176)

Eksikliklerini fark edip daha çok çalışmamı sağladı, halka hitabetin kolay olmadığını fark etmemi sağlamıştır.(Ö29)

Sadece ilk heyecanların atımı için katkı sağlamakta ancak daha fazlasını bizlere katamamaktadır(Ö159)

... Katkısı olmadı(Ö237)

HMU Dersinin Teori ve Uygulama Boyutu

Tablo: *HMU dersinin teori ve uygulama boyutuna ilişkin bulgular*

Tema	f	Kategori	Kodlar	f
Teorik Boyuta İlişkin Görüşler	164	Teorik eğitimin yetersizliği	Teori eksik, teorik bilgi az, yüzeysel anlatım	48
		Teorik eğitimin güçlendirilmesi gereği	Teorik bilgi artırılmalı, detaylı olmalı, ezber yapılmalı	41
		Teorik bilginin uygulamaya hazırlık işlevi	Önce teori sonra uygulama, hazırlık dersi	37
		Teorik eğitimde yöntem sorunu	Görsel-işitsel materyal, drama, örnek izleme	12
		Teorik derslerin programda önceki sınıflarda yer almaması	Daha erken sınıfta olmalı, son sınıfa bırakılmamalı	26
			Süre kısa, staj uzatılmalı, Daha uzun uygulama, haftalık artırma	78
Uygulama Boyutuna	199	Uygulama süresinin yetersizliği		

İlişkin Görüşler		Uygulama sıklığının artırılması	Daha fazla uygulama, pratik yoğunluğu	54
		Uygulama alanları ve denetim	Cami, Kur'an kursu, hoca denetimi	29
		Uygulama öncesi ön deneme yapılamaması	Sistemli, kontrollü uygulama, gözlem	25
		Uygulama sürecinde standartlaşma	Farklı hocalar, standart eksikliği	13
Teori-Pratik Dengesi	160	Teori ve pratiğin dengelenmesi	Teori ve uygulama birlikte yürümeli	44
		Aşamalandırma (önce teori, sonra uygulama)	İlk dönem teori, ikinci dönem uygulama	53
		Teorik hazırlık olmadan uygulamanın verimsizliği	Uygulama öncesi bilgilendirme eksik	28
		Teori ve uygulama bağlantısı	Teoride anlatılanın uygulamaya aktarılması	35

İlahiyat fakültelerinde genel olarak HMU dersi, teori ve uygulama olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmektedir. Uygulama aşaması Diyanet İşleri Başkanlığının bünyesinde hizmet veren cami ve Kur'an Kurslarında gerçekleştirilmektedir.⁴ Katılımcılar teorik boyuta ilişkin olarak, teorik eğitimin yetersizliğe ve geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır. Dersin teorik aşamasında yer verilen bilgilerin artırılması, detaylandırılması, Arapça duaların öğretimine ağırlık verilmesi, ders öğretim yöntemlerinin çeşitlendirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca dersin teorik aşamasını önceki sınıflarda ayrı bir ders olarak yer almasının uygulama açısından daha etkili olacağını önermişlerdir. Dersin uygulama boyutuna yönelik uygulama süresinin yetersiz olduğu ve dersin daha çok uygulama yapmaya imkânı verecek şekilde tasarlanması ifade edilmiştir. Katılımcılar uygulama öncesi dersin öğreticisi tarafından uygulama provasının gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte

⁴ Bazı fakültelerde dersin uygulama aşaması fakültede ve ders içerisinde gerçekleştirilmektedir.

uygulama süreçlerinde değerlendirmeye yönelik yaşanan sorunlar dile getirilmiş ve din görevlilerinin yaklaşımlarının standart olmamasının öğrenciler arasında adaletsizlik oluşturduğuna değinilmiştir. Katılımcıların görüşlerinde sıkça dile getirilen teori ve uygulama ilişkisi için ayrı bir tema oluşturulmuştur. Katılımcılar uygulama öncesi muhakkak teorik bir zemin oluşturulması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Özellikle dersin iki dönem şeklinde oluşturulabileceğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte uygulama süreçlerine yönelik teorik derslerde bilgilendirme eksikliği öne çıkan diğer bir bulgu olmuştur.

Örnek ifadeler:

“İki dönem boyunca ders olarak verilmeli ve ikinci döneminde değerlendirme din görevlilerine verilmeli.” (Ö5)

Teorik ve uygulama boyutu dengeli olmalıdır. Biri ön planda diğeri geri planda kalmamalıdır.(Ö112)

Daha çok uygulama olması daha iyidir. Çünkü yaparak yaşayarak ancak insan öğrenebilir ve kalıcılığı sağlanabilir.(Ö146)

Birinci dönem teorik ikinci dönem uygulamalı olabilir(Ö147)

Teorik kısmı duaları öğrenip uygulayabilme ortamı olmalıdır (Ö137)

2 ders dönemi olmalıdır 1. dönem teorik olmalı 2. dönem sadece uygulama olmalı(Ö3)

Uygulama boyutunda stajyer öğrenci için yük oluşturmayacak şekilde saatleri az olan uygulama seçilmelidir. İşin özü kavratılmalıdır. Teorikte de ilahiyattaki eğitimi yeterli görüyorum.(Ö22)

Teorik boyutunda pek birşey görmedim uygulama yapıyoruz ama teorik pek yok (Ö1)

Uygulama alanını daha geniş tutulmalıdır(Ö8)

Dersin teorik dersinde ezberleri hocaya vermeli dini hitabetin nasıl olacağını hoca uygulamalı olarak göstermelidir(Ö36)

Şu anda yapılan uygulama etkili ve tecrübe kazandırıcı ancak hakkıyla yapılması gerekmekte, bazı kurslar da uygulama boyutu formalite sayılarak dikkate alınmamaktadır. (Ö43)

Dini hitabet derslerinden sonra hayata uygulanabilirliği takip edilmeli(Ö50)

Teorikte her öğrenci kontrole tabi olmalı uygulamada ise aynı şekilde olmalıdır ama bu ders son sınıfta olmamalıdır.(Ö74)

HMU Dersinin Öğrenme Süreçleri

Tablo 6: HMU Dersinin Öğrenme Süreçlerine İlişkin bulgular

Tema Adı	f	Kategori	Kodlar (Alt Boyutlar)	f
Öğrenme süreçleri ile ilgili temel ilkeler	275	Uygulamaya Dönük Öğrenme ve Değerlendirme	Gözlem, performans ölçme, eksik belirleme, gösterip yaptırma, uygulama, pratik, yaparak yaşayarak öğrenme, simülasyon, gözlem, mikro öğretim	98
		Teorik + Uygulama Dengesi	Önce teorik sonra uygulama, teori destekli pratik	32
		Öğrencinin Aktif Katılımı ve İşbirliği	Grup çalışması, birebir rehberlik, dönüt, öğrencinin anlatması, sunum yapması, uygulama içinde olması	61
		Teknoloji Destekli Öğrenme	Slayt, video, görsel materyal, dijital araçlar, dini filmler	38
		Görselleştirme ve Duyusal Öğrenme	Görsel destek, hikâye, kısa, canlandırma	27
		Kitleye Uygun Öğretim İmkânı	Hedef kitleye göre yöntem belirleme (çocuk, yetişkin, yaşlı)	19
		Klasik Yöntemler	Anlatım, soru-cevap, tartışma, takrir, sunuş	110
Öğretim Yöntem ve Tekniklerinin Çeşitliliği	151	Alternatif ve Etkin Yöntemler	Drama, örnek olay, beyin fırtınası, çoklu zeka, araştırma, tartışma	41

Katılımcıların görüşlerinde hareketle HMU dersinin öğrenme süreçlerine yönelik iki tema oluşturulmuştur. Bunlar öğrenme süreçleri ile ilgili temel ilkeler ve öğretim yöntem ve teknikleridir. Buna göre katılımcılar öğrenme süreçlerinde teori ve uygulama dengesinin oluşturulmasına vurgu yapmakta ve dersin teoriden çok usta-çırak ilişkisine dayanan uygulama, gözlem ve pratik yönüyle yürütülmesini istemektedir. Bu süreçte öğrenciler derslere aktif katılım, sunum yapma, grup çalışması ve dönüt alma gibi uygulamalarda etkin rol almak istemektedir. Kısaca yaparak yaşayarak öğrenme isteği öğrenci görüşlerinde en çok vurgulanan noktalardan biri olmuştur. Öğrenme süreçlerinin karşılıklı işbirliğine dayalı, yani deneyimli öğretici rehberliğinde öğrencinin aktif katılımının sağlandığı bir sürece dönüştürülmesi beklenmektedir. Derslerde teknolojinin imkânlarından yararlanılması, örneğin slayt, video, görsel materyal ve dijital araçların etkin kullanılması istenmiştir. Anlatım, soru-cevap gibi klasik yöntemlere ek olarak derslerde drama, örnek olay, beyin fırtınası gibi aktif öğrenmeye dayalı yöntemlerin kullanılması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca dizi hizmetlerin farklı yaş ve seviyedeki hedef kitleye uygulanıyor olmasından dolayı derslerde kitlelere uygun öğretim tekniklerine ve uygulamalarına yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kısaca bulgular, HMU derslerinde usta-çırak ilişkisine dayanan öğrenen merkezli öğretim süreçlerinin ihtiyacına işaret etmektedir.

Örnek İfadeler:

Ders tamamen uygulamaya dönük olmalı.(Ö57)

Gösterip yaptırma tekniği kullanılabilir.(Ö99)

Birebir simülasyon şeklinde uygulamalı olarak öğretilmelidir. (Ö65)

Özellikle duaların okunuşunu her öğrenciye okutup bu konuda ki yeterliliklerini gözlemlenmeli (Ö50)

Soru cevap şeklinde işlenmeli öğrencilerle beraber eksikler öğrenmesi gerekenler belirlenip öğrenilmeli (Ö70)

"Öncelikle teorik olarak bilgilerin verilmesi yeterince öğretilmesi ve daha sonra uygulamaya geçilmesi gerekir(Ö39)

Teori kısmı için deneyimli bir öğretici, görevi süresince yaşadıklarını yaptıklarını uygulamalarını anlatmalıdır. (Ö84)

"Slayt ve videolardan yararlanılabilir." (Ö71)

... modern teknoloji ile desteklemeli (Ö82)

Gösterip yaptırma tekniğiyle ve video şeklinde öğrencilere dikkat etmesi gereken yönler aktarılmalı (Ö60)

Dini hitabet de cemaatin durumuna göre kullanılacak yöntem ve teknikler değişiklik gösterebilir. Çocuklar da daha çok görsellik işitsellik ön planda iken cemaat de daha çok kıssalar dikkat çeker ve dini filmler etkili olabilir. (Ö81)

"Anlatım, soru-cevap, tartışma yöntemleri kullanılabilir." (Ö26)

Anlatım tekniği ile ilk olarak konu anlatılır daha sonra pekiştirme tekniği ile konu daha çok dikkat çekilir daha sonra Soru-cevap tekniği çok önemlidir. Böyle konu daha çok oturmuş olur.(Ö103)

Anlatım, gösterip yaptırma, drama soru cevap, takrir(Ö163)

Örnek olaylara yer verilmelidir. Gösterip yaptırma tekniği uygulanmalı. Özellikle bireysel çalışmaya çok önem verilmelidir. (Ö241)

HMU Dersinin Değerlendirme Biçimi

Tablo 7: HMU dersinin değerlendirme biçimine yönelik bulgular

Tema	f	Kategori	Kodlar	f
		Uygulamalı değerlendirme (gözlem, sahada izleme)	Uygulama üzerinden, bizzat hocanın gözlemiyle, sahada değerlendirme	68
Değerlendirme Biçimi	148	Yazılı / sözlü sınav	Teorik, yazılı, test veya sözlü sınav	24
		Karma sistem (teorik + uygulama)	İki yönlü (teorik+pratik) ölçme	49
		Değerlendirme olmamalı	Olmamalı, formalite, gereksiz	7
		Uygulama Öğretim elemanı	Uygulama öğreticisi tarafından değerlendirme, öğretim üyesi,	58
		Rehber din görevlisi	Cami/kurs hocası	27
Değerlendirmeyi kim yapmalı	105	Ortak değerlendirme (rehber + fakülte)	İş birliği içinde değerlendirme	15
		Cemaat / öğrenciler	Cemaatin veya öğrencilerin görüşü	5
		Objektiflik ve adalet ilkesi	Adaletli, eşitlik, tarafsızlık	39
		Süreç odaklılık	Gelişim takibi, anında dönüt, süreç içinde gözlem, çaba, etki, katkı, gelişim, emek, performans	36
		Anında geri bildirim	Hatalar söylenmeli, öğrenciye dönüt verilmeli	13
Dikkat edilmesi gereken ilkeler	123	Uzun süreli gözlem / izlem	Fakülte hocaları ara ara denetlemeli	10
		Ölçme yetkinliği (liyakat)	Yetkin kişilerce değerlendirme	11
		Hedef kitlenin farklılığı	Yaş grubu, kurs türü, ortam farkı	5
		Formaliteden kaçınma	Evrak yükü, şekilcilik eleştirisi	9

HMU dersinde değerlendirmenin nasıl olması gerektiği ile ilgili öğrenci görüşleri analiz edildiğinde öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun değerlendirmenin olması gerektiği yönünde bir

görüşe sahip olduğu; ancak değerlendirme yöntemi konusunda farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların en çok uygulamaya, gözleme dayalı değerlendirmenin vurgulandığı görülmüştür. Öğrenci görüşlerinde ek olarak teorik ve mülakata dayalı bir değerlendirme biçimi yer almıştır. Buna karşın çok az bir öğrenci bu ders için değerlendirme olmaması gerektiğini belirtmiştir. Öğrencilerin çoğunluğu değerlendirmelerin dersin öğreticisi(öğretim elemanı) tarafından yapılmasının uygun olacağını düşünmektedir. Değerlendiricinin kim olması gerektiği ile ilgili katılımcı görüşleri bir arada değerlendirdiğinde dersin değerlendirilmesine çoklu bir değerlendirme önerilebilir. Örneğin değerlendirme için öğretim elemanı %50, danışman din görevlisi %30, akran %10 ve cemaat %10 gibi dağılım ile sürecin paydaşların görüşleri alınabilir.

Değerlendirme süreçlerinde dikkat edilmesi gereken ilkeler ile ilgili öğrenci görüşleri analiz edildiğinde 7 kategori oluşturulmuştur. Bunlar ilki değerlendirmenin objektif bir şekilde gerçekleştirilmesi beklentisidir. En çok vurgulanan bu kategoride öğrenciler, değerlendiricilerden eşit, tarafsız, adaletli bir yaklaşım ile değerlendirme yapmalarını istemektedir. Bulgular katılımcıların yaşadıkları sorun veya endişelere yönelik bu ifadelere yer verdiğini göstermektedir. İkinci olarak dile getirilen ilke ise değerlendirmelerin süreç odaklı olması gerektiğidir. Öğrencilerin değerlendirme biçimlerinde de değindiği bu ilke, anında geri bildirim ve uzun süreli gözlem / izlem ilkeleri bir arada değerlendirilebilir. Çünkü öğrenciler, tek bir ana (sınav ya da bir kez gözlenilen uygulama) dayalı bir değerlendirme değil gelişim odaklı ve sürekli geri bildirim içeren bir değerlendirme süreci istemektedirler. Öğrencilerin ifade ettiği bir diğer ilke de değerlendirme yapılırken hedef kitlenin farklılığının dikkate alınması gerektiğidir. Onlara göre her yaş grubunun özelliği, beklentisi, uygulanan din hizmeti ve bu sürecin yönetimi farklı

becerileri içermektedir. Dolayısıyla genel bir değerlendirme olmamalıdır. Bir grup öğrencide uygulama süreçlerinde kullanılan değerlendirme formlarının gereksiz evrak yükü getirdiğini; bu nedenle formaliteden kaçınılması gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcı Görüşlerinden örnek İfadeler:

Uygulama yapılırken bizzat sorumlu öğretici değerlendirmeyi kendisi yapmalı.(Ö9)

“Birebir uygulamalı değerlendirme yapılmalıdır.” (Ö43)

Kağıt üzerinde değerlendirmeden çok yerinde değerlendirme olmalı (Ö53)

Teorik yazılı sınav şeklinde olmalıdır. Pratik kısmı ise gözlem yoluyla olmalıdır.(Ö17)

Sözlü sınav olmalı.(Ö165)

Teorik ve uygulama ayrı ayrı ele alınmalıdır.(Ö110)

Teorik ve pratik değerlendirmesi olmalıdır.(Ö126)

Şu anki değerlendirme gayet uygun.(Ö111)

Bu şekliyle de güzel ayrıca bir de sözlü olarak öğrencilerle iletişime geçilebilir. (Ö29)

“...Olmamalıdır.” (Ö11)

Kağıt üzerinde bir değerlendirmenin hiçbir hükmü yok, her şey formalite icabı.” (Ö199)

Uygulama hocası bizi gözlemleyerek belli ölçme kriterlerine göre değerlendirmelidir. Ö209)

Yaptığımız uygulama üzerinden bizi izleyen hocamız değerlendirmelidir.(Ö38)

Bizzat fakülte hocalarının ara ara gidip öğrencileri dinlemeleri ve değerlendirme yapmaları gerekir. (Ö150)

Değerlendirmeyi fakültedeki danışman hocalarımız yapmalıdır;çünkü puan konusunda adaletsizlik yapılmamalıdır. (Ö129)

Rehber din görevlisinin değerlendirme formuna bağlı kalınarak değerlendirme yapılmasını yeterli görüyorum. (Ö116)

Bir danışman hoca ile din görevlisinin beraber değerlendirme yapmalı.(Ö196)

Bence dini hitabet dersi uygulama hocası ya da dersi gösteren okul hocası kadar cemaatten bir kaç kişiye sorulmalıdır. Çünkü yarın bizler meslek hayatına atıldığımızda bizlere not verecek ya da değerlendirmede bulunacak bir hoca bulunmayacak hem kendimden hem de aile fertlerimden biliyorum ki bu mesleği en iyi camiye gelen cemaat belirlemektedir (Ö139)

Öğrencilerin görüşleri isim kullanılmadan alınabilir.(Ö27)

Adaletli ve düzgün olmalıdır.(Ö8)

Objektif olarak değerlendirme yapılmalı rastgele puan verilmemeli.(Ö18)

Şuan yapılan değerlendirmenin çok iyi olduğunu düşünüyorum. Bizleri dinleyen din görevlilerinin doldurması gereken uygulama kağıtlarının çok iyi hazırlandığı kanaatindeyim. Sadece şunu söylemem gerekiyor din görevlileri objektif olmaya dikkat etmeli ve dinlediği din görevlisi adayının eksik ve tam yönlerini iyi görmelidir.(Ö46)

“Öğrencinin her ders anlatışında kendini geliştirip geliştirmedişine bakılmalıdır.” (Ö149)

Anında dönüt ve düzeltme (Ö121)

Verilen emeğe bakılmalıdır. Sonuçta yapa yapa öğrenilen bir ders.” (Ö35)

camii hocası değerlendirmeyip bu konuda uzman öğreticiler olmalı bazı camii hocalarımız bu konuda yetersiz kalıyor (Ö61)

Saçma sapan evraklarla vakit kaybedilmemeli.(Ö54)

Eksik ve hatalar öğrenciye söylenerek ve bir dahaki derste kendini nasıl düzeltmesi gerektiği, nasıl dersi anlatması gerektiği belirtilerek olmalıdır. (Ö153)

Ölçme ve değerlendirme yetkinliğine sahip kişilerce uygulamalı olarak değerlendirilmelidir.(Ö171)

...kağıt üzerinde bir değerlendirmenin hiçbir hükmü yok her şey formalite icabı yapılyormuş gibi geldi bana. (Ö199)

Uygulama yapılan yerdeki yaş sınırı ve zorluklara göre değerlendirilmeli. Orta yaş üzere eğitim vermek ile ilkokul öncesine eğitim vermek arasında hem zihnen hem bedenlen hem de yeterlilik açısında çok fazla fark var(Ö211)

HMU Dersinin Uygulama Sürecinde Öğrencilerin Yetersizlik Hissettiği Alanlar

Tablo 8: HMU dersinin uygulama sürecinde öğrencilerin yetersizlik hissettiği alanlara yönelik bulgular

Tema	f	Kategori	Kodlar	f
İletişim ve Hitabet Becerileri	136	Hitabet ve Diksiyon Yetersizliği	Hitabet eksikliği, diksiyon sorunu, ses tonunu ayarlayamama	72
		Topluluk Önünde Konuşma Kaygısı	topluluk karşısında konuşamama, heyecan,, çekingenlik, panik yaşama	64
Alan Bilgisi ve Güncellik	184	Alan Bilgisi Eksikliği	Fıkıh, ilmihal, akaid, güncel konular, tecvid, kıraat, durak, mahreç eksikliği, akıcılık sorunu, dua, ayet, sure ezberinde eksiklik	132
		Teori-Pratik Uyuşmazlığı	Teorik bilgi ile uygulama arasındaki fark, pratik eksikliği	38
		Güncel Problemler ve Fetva Zorlukları	Güncel konularda yetersizlik, fetva verme güçlüğü	14
		Tecrübesizlik	İlk deneyim, stajda ne yapılacağını bilmemek	27
Deneyimsizlik ve Rehber Eksikliği	36	Rehberlik ve Yönlendirme Eksikliği	Rehber hoca desteği olmaması	9
		Hedef Kitle ile iletişim Kurma Güçlüğü	Öğrencilerle/cemaatle ilişki kuramama, yaş farkı	21
Pedagojik yetersizlik	77	Zaman Yönetimi	Süre yetersizliği, ders süresini ayarlayamama	12
		Hedef Kitlenin Seviyeye Uygun Anlatım	Yaşa, bilgi düzeyine göre anlatamama, Halkın seviyesine inememe, yaş farkı, dili sadeleştirememe	44
		Özgüven Eksikliği	Özgüven, utanma, çekinme	17
Kişisel Gelişim Faktörleri (Kaygı)	29	Kaygı ve Endişe	Yanlış yapma korkusu, eleştirilme endişesi	12

HMU dersinin uygulama süreçlerinde öğrencilerin en çok yetersizlik hissettiği tema alan bilgisi olmuştur. Katılımcılar din

hizmetlerini gerçekleştirirken fıkıh, akaid, tecvit, kıraat, güncel konular, dualar gibi konularda sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle ayet, sure ezberi ve güncel konulara yönelik fetva verme yeterliğinde eksiklik bildirmişlerdir. İletişim ve hitabet becerilerinde yetersizlik ise öğrenci görüşlerinde yer alan ikinci tema olmuştur. Öğrenciler özellikle vaaz verme hutbe okuma gibi din hizmetlerini gerçekleştirirken diksiyon sorunu, ses tonunu ayarlayamama, topluluk karşısında konuşamama, heyecan, çekingenlik, panik yaşama gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte katılımcılar, bu uygulamalarda hedef kitle ile iletişim kurma güçlüğü yaşadıklarını, zamanı doğru şekilde kullanamadıkları için sürenin yetersiz geldiğini, hedef kitlenin özelliklerine uygun anlatım gerçekleştiremediklerini, teorik bilgiyi kitlenin seviyesine uygun aktaramadıklarını ifade etmişlerdir. Analiz sonucunda bu kategoriler pedagojik yetersizlik temasında birleştirilmiştir. Öğrencilerin görüşlerinde yer alan ve yaşadıkları sorunlar için etken teşkil edebilecek iki temada deneyimsizlik-rehber eksikliği ve kişisel gelişim faktörleri (kaygı) olmuştur. Öğrenciler daha önce herhangi bir deneyimlerinin olmamasını, rehber öğretici ve görevlilerin rehberlikte bulunmamasını ve kişisel olarak yaşadıkları özgüven eksikliği, yüksek kaygı düzeyi bu süreçte yaşadıkları eksiklik olarak görmüşlerdir. Din hizmetleri sadece bilgi işi değil aynı zamanda tecrübe işidir (Tosun, 1997). Bu nedenle öğrencilerin ifadelerinde yer alan deneyimsizlik, HMU dersinin uygulamaya yönelik etkisini hem de ilahiyat fakültelerinde mesleki uygulamaya olan ihtiyacı göstermektedir.

Katılımcı görüşlerinden örnek ifadeler:

Tecvit uygulamada çok yetersiz olduğumu fark ettim (Ö178)

Vaaz verme konusunda kendimi yeterli bulmadım eksiklerim var.(Ö181)

Biraz sabırsız olduğumu fark ettim okul stajında öğrencilerin hızlıca okumalarına alıştığım için onların yavaş okumaları biraz

sabırsız olduğumu fark ettim ve onlara destekleyici olmam gerektiğini fark ettim. (Ö183)

Nasıl hitap edeceğim hususu, teoride iyi olduğum konuların pratikte olarak insanlara aktarmakta zorlandım (Ö198)

Topluma karşı nasıl konuşulacağı hangi tavırla sordukları sorulara cevap verileceği... (Ö213)

Kurani kerim okumada zayıfım. (Ö215)

Güncel konularla ilgili yetersizlik (Ö222)

Bilgiyi ifade etme karşı tarafın seviyesine uygun olarak aktarma. (Ö230)

Hazır olmadığım emin olmadığım bir konudan soru gelmesi ve karşı taraftan hemen o an cevap verilmesini beklenmesi(Ö234)

Alan bilgisine sahip olmakla birlikte bu bilgiyi farklı yaş gruplarına indirgeyip anlatmada başlangıçta problem yaşadım. (Ö240)

Ezber eksikliği özgüven eksikliği(Ö185)

Yeterli alan bilgisine sahip olmamak ve öz güven eksikliği olabilir.(Ö190)

İletişim daha güçlü olabilirdi. (Ö195)

Vaaz ve hutbe yazmamız gerekiyordu. Bunlar beni zorlayan şeylerdi. Derinlemesine çok yönlü bilgi sahibi olmayı gerektiriyor.(Ö6)

Kendimi ayetlerin tefsirini yapmakta ve örnek verirken başka benzer ayetleri bilmekte zorlandığımı fark ettim.(Ö18)

Hitap edilen kitleyi tanımak ve ulaşabilmek (Ö23)

Topluluk karşısında konuşamamak ve Kurani kerimi okumada akıcı değilim. (Ö26)

Hitabette sıkıntım var yeterince ayet ve hadis bilgin yok seviyeye göre anlatama mavi problemi oluştu. (Ö36)

Teknolojiden yararlanamıyor olmak. Yapılan dualar konusunda yetersiz ve eksik olmak.(Ö39)

HMU Dersinin Uygulama Boyutunda Görevli Danışman Din Görevlilerine İlişkin Görüşler

Tablo: HMU dersinin uygulama boyutunda görevli danışman din görevlilerine ilişkin bulgular

Tema Adı	f	Kategori	Kodlar	f
Kişisel Özellikler ve Tutumlar	163	Cana yakınlık, samimiyet, güler yüz, hoşgörü	Samimi, güler yüzlü, sıcakkanlı, anlayışlı, hoşgörülü, kibar	72
		İyi niyet, yardımseverlik	Yardımcı, destekleyici, olumlu yaklaşım, cesaretlendirici	58
		Disiplin ve sorumluluk bilinci	Disiplinli, görev bilincinde, ciddiyet sahibi	24
		Maddi odaklılık	Görevi ciddiye almama, maddi odaklılık	9
Mesleki Yeterlilik ve Bilgi Düzeyi	105	Alan bilgisi ve donanım	Bilgili, alanına hakim, yeterli, donanımlı, hitabeti güçlü	86
		Eksik bilgi ve yetersizlik	Bilgi eksikliği, rehberlikte yetersizlik	19
İletişim ve Rehberlik Becerileri	143	Rehberlik ve yönlendirme	Yol gösterici, rehberlik eden, Uygulama rehberliği, pratik yönlendirme,	44
		İletişim ve hitabet becerisi	Etkili konuşma, anlatım becerisi, uygun dil kullanımı	32
		İlgisizlik, rehberlik eksikliği	İlgisiz, yönlendirmiyor, umursamaz	17
		Ön yargı ve iletişim zayıflığı	Tepeden bakma, soğukluk, eleştirel tutum	11
		Öğrenciyle etkileşim	İlgi, motivasyon, empati	39

Öğrencilerin büyük çoğunluğu mesleki uygulama süreçlerine kendilerine samimi, anlayışlı, güler yüzlü ve yardımsever yaklaşıtlarını belirtmişlerdir. Buna bağılı olarak alan bilgisi ve

hitabet yeterliği açısından çoğunun yeterli düzeyde olduğunu ve kendilerine çoğunlukla uygun rehberlik yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu süreçte din görevlilerinin sorumluk bilincine sahip, disiplinli, cesaretlendirici olduklarını dile getirmişlerdir. Buna karşın bazı katılımcıların ise din görevlilerinin maddi odaklı hareket ettiğini ve sorumluluğunu ciddiye almadığını, alan bilgisi ve iletişim becerileri konularında yetersiz kaldıkları yönünde görüşe sahip oldukları; buna bağlı olarak da kendilerine bu süreçte rehberlik yapmadıklarını belirttikleri tespit edilmiştir.

Katılımcıların görüşlerinden örnek İfadeler:

Alan bilgisi çok iyi, samimi, güler yüzlü, içten ve cemaatle fazlasıyla ilgili(Ö14)

Din görevlileri oldukça anlayışlı, görevimizi yerine getirebilmemiz için yardımcı olan bilgilendiren, kişilerdi.(Ö6)

Din görevlisi hitabeti düzgün kuranı ve fıkhı bilgilere sahip bir kimse (Ö8)

Çok yardımcı oldu Allah kendisinden razı olsun hutbe veya vaaz öncesinde benim heyecanımı yatıştırmama yardım etti(Ö9)

Olumlu yönde; gerekli yardım ve ilgiyi gösteriyorlar.(Ö10)

Anlayışlı güzel insanlar(Ö13)

Din görevlimiz çok ilgiliydi ve anlatımı bilgisi yeterliydi.(Ö26)

Her türlü bilgi ve birikime sahipti. İşini severek yapıyor olması öğrencilerine de yansıdı. Bana karşı yaklaşımı ve bana kazandırdıkları hayatım boyunca kullanabileceğim uygulayabileceğim deneyimler oldu.(Ö39)

Beni güzel bir şekilde yetiştirmek için çok çaba harcadı ve iyi yetiştirmek için elinden geleni esirgemedi.(Ö194)

Genelde ister yap ister yapma bakış açısı var. Ö7

Kendilerinin önemli hissettirmek için ellerinden geleni yapan bu kişilere ilk önce edep öğretilmeli (Ö11)

oğunluğu bizlere tepeden bakmakta.(Ö89)

Benim gözetmen hocam hep insanlara faydalı olmaya çalışıyordu elhamdülillah. Fakat çok fazla sırf para için çalışan ve saat dolduğunda dersi hemen bitiren din görevlisi ile karşılaştım.(Ö187)

HMU Dersinin Öğretim Elamanına Yönelik Görüşler

Tablo: HMU dersinin öğretim elamanına yönelik bulgular

Tema	f	Kategori	Kodlar	f
Alan Bilgisi ve Mesleki Yeterlilik	129	Dini Bilimler Yeterliliği	Kur'an bilgisi, tefsir, hadis, fıkıh, ilmihal, akaid bilgisi, Arapça, güncel dini bilgi	87
		Alanında Uzmanlık ve Deneyim Sahibi Olma	Alanında uzman olma, uygulama deneyimi, daha önce görev yapmış olma	42
		Hitabet Yeteneği	Etkili konuşma, ses tonu, vurgu, tonlama, doğaçlama konuşma	79
Hitabet ve İletişim Becerileri	199	Diksiyon ve Doğru Dil Kullanımı	Diksiyon, telaffuz, Türkçeyi doğru kullanma, anlaşılır dil	46
		Hedef Kitleye Uygun Dil Kullanımı ve İçerik Sunumu	Halkın seviyesine uygun konuşma, öğrenciye göre anlatım, halkla ilişki kurma, cemaatle iletişim	52
		İkna ve Etkileme Gücü	Konuşmada güven verme, etkileyicilik, jest-mimik kullanımı	22
		Ahlak ve Rol Model Olma	Örnek kişilik, güvenilirlik, dini yaşantısında tutarlılık	48
Kişisel Özellikler ve Tutumlar	127	Sabır ve Hoşgörü	Sabırlı, yumuşak huylu, anlayışlı olma	27
		Samimiyet ve Güler yüz	Samimi, sıcak, içten, güler yüzlü olma	33
		Motivasyon ve İsteklilik	İşini seven, öğretmeye hevesli, pozitif tutum	19
Rehberlik ve Mesleki Formasyon	148	Formasyon ve Pedagojik Bilgi	Öğretim yöntemleri, çocuk gelişimi, formasyon bilgisi, rehberlik becerisi	38

		Uygulama	Öğrenciyi yönlendirme, örnek	44
		Rehberliği	olma, rehberlik yapma	
		Planlama ve	Ders planı, materyal hazırlama,	23
		Organizasyon	konuyu güncelleme	
		Öğrenciyi Anlama ve	Öğrenciyle arkadaşça ilişki,	31
		Dinleme	empati	
		Değerlendirme ve	Öğrenciyi gözlemleme,	12
		Geri Bildirim	gelişimini takip etme	
Genel		Genel Kültür Sahibi	Güncel olaylara hakimiyet, farklı	21
Kültür ve	29	Olma	alan bilgisi	
Güncellik		Teknoloji ve Şartlara	Teknolojik donanım, modern	8
		Uyum	örnekler	

Katılımcıların görüşlerinden hareketle HMu dersinin öğreticisinde bulunması gereken yeterlikler analiz edilmiş ve beş tema, on yedi kategori oluşturulmuştur. Buna göre en çok vurgulanan tema hitabet ve iletişim becerileri olmuştur. Öğrencilerin öğreticinin etkili konuşma becerinse sahip, diksiyon ve beden dili kullanımında yetkin, ikna ve etkileme gücü yüksek ve hedef kitleye uygun dil kullanabilen ve içeriği bu grubun seviyesine uygun düzenleyebilen biri olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Rehberlik ve Mesleki formasyon teması ikinci sırada vurgulanan tema olmuştur. Buna göre HMu dersi öğreticisi farklı yaş gruplarına yönelik din hizmetleri açısından pedagojik yeterliliğe sahip, bu birikimiyle öğrencilerine örnek olabilen ve onları yönlendirebilen, din hizmetlerinin uygulanmasına yönelik planlama, uygulama ve değerlendirme becerisinde yetkin olmalıdır. Öğretici, mesleki uygulama süreçlerinde öğrencisinin yerine kendini koyup buna uygun yaklaşım sergileyebilmeli, öğrencisinin gelişimini takip edip geri bildirimlerde bulunabilmelidir. Alan bilgisi konusunda yetkin olma teması üçüncü sırada yer almıştır. Buna göre öğreticiler dini bilimlerde yeterli ve mesleki uygulama süreçlerinde deneyim sahibi olmalıdır. Bununla birlikte kişisel özellikleri bağlamında güvenilir, samimi, güler yüzlü, sabırlı, yumuşak huylu, anlayışlı ve dini yaşantısında tutarlı örnek bir kişilik olmalıdır. Ayrıca mesleğini

seven, öğrenme ve öğretmeye istekli, pozitif tutum sahibi olmalıdır. Güncel olayları takip eden, kendisini sürekli güncelleyen ve teknolojik okuryazarlığı yüksek donanımlı bir birey olmalıdır.

Katılımcıların görüşlerinden örnek İfadeler:

Tefsir, hadis ve diğer pozitif ilimler noktasında kendini geliştirmelidir.(Ö18)

Alan bilgisi, diksiyonu kuvvetli, genel kültür sahibi.(Ö165)

Etkili bir hitabete ve iyi bir gözlem yeteneğine sahip olmalıdır ve öğrenciyi gözlemleyerek ondaki eksik şeyleri veya düzeltilmesi gereken hususları öğrenciye bildirmelidir. Öğrenci de ilerleme olup olmadığını takip etmelidir. (Ö236)

Hitabet sanatı.Alan bilgisiyle konuları birbirleriyle güzelce harmanlayabilme.(Ö166)

Hitabeti ve üslubu her kesime hitab edecek derece ve yeterlilikte olmalıdır. toplumu ve ihtiyaçlarını iyi okumalıdır. (Ö216)

Mesleki bilgisi yüksek olmalıdır ders için materyal hazırlamalıdır. (Ö22)

Sınıf yönetimi, hitabet bilgisi, sabır, yönlendirme, yumuşak bir dil, günümüz için gerekli olan fıkıh bilgisi, tecvid bilgisi. (Ö52)

Kurani kerim okumasının iyi olması lazım, güncel bilgilere sahip olması lazım, yaş ortalamasına göre hitap ettiği gruba uygun seviyede ve açıklayıcı olmalıdır. Dili akıcı olmalıdır.(Ö26)

Öğrenciyi anlamalı. Onlara rehber olabilmeli.(Ö187)

Güncel konulara hakim. Bildiğini aktarabilme yönü yüksek olmalı.(Ö167)

Yumuşak huylu ve din alanında yeterli bilgi birikimine sahip olmadır. (Ö208)

Bize verilen duaları bilmeli, diğer dini bilgileri de yeterli olmalı (Ö168)

Sevgi dilini kullanmalı, hayattan kesitler sunmalı, hitabetiyle kendisini dinletmeli (Ö32)

Akademik bilgisinin olmasının yanında bu bilgisini etkili bir şekilde anlatması ve formasyon bilgisine de sahip olması gerekmektedir. (Ö217)

Bu konuyu defalarca yapmış tecrübeli bir insan olmalıdır ki tecrübelerini bize aktarsın. Ders boşta kalmasın diye herhangi bir hoca verilmemeli. (Ö169)

Öğrencilerin faydalanabileceği biçimde alanına hakim ve iyi bir hitabet gücüne sahip olması gerekir.(Ö170)

Çokça kitap okumalı .cağdan uzak kalmamalı .Kuran tefsir hadis hakkında uzman denilecek seviyede olmalı. (Ö53)

“Tefsir, hadis ve diğer pozitif ilimler noktasında kendini geliştirmelidir.” (Ö18) “Kur’an-ı Kerim’i güzel okumalı ve doğru anlamalı.” (Ö103)

“Bu konuyu defalarca yapmış tecrübeli bir insan olmalıdır ki tecrübelerini bize aktarsın.” (Ö169)

“Öğretim yöntem ve tekniklerini bilen, uygulayabilen, iletişimi iyi birisi olmalıdır.” (Ö6)

“Hitabeti güçlü dili fasih olmalıdır.” (Ö49) “Etkili ve güzel konuşmalı.” (Ö41)

“Diksiyonu güzel olmalıdır.” (Ö122) “Güzel bir Türkçeye sahip olmalı.” (Ö31)

Topluma karşı hitabet ve bilgileri topluma aktarırken toplumun anlayacağı seviyeye inmesi gerektiği belirtilerek o düzeyde yeterliliklere sahip olması gerekir. (Ö213)

Sonuç ve Tartışma

İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin “HMU dersine ilişkin deneyimlerini, algılarını ve önerilerini ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmanın verileri İlahiyat fakültesini öğrenim gören ve HMU dersini almış 241 öğrenciden toplanmıştır. Araştırma sonunda öğrencilerin HMU dersinin yapısal durumu, amaç ve kazanımları, içeriği, uygulama ve değerlendirme süreçleri, dersin öğreticisi ve danışman din görevlilerine ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. Buna göre

veriler, HMU dersinin ilahiyat fakültesi programlarında zorunlu bir ders olarak yer alması gerektiğini ortaya koymuştur. Nitekim katılımcıların büyük bir çoğunluğu dersin birçok açıdan öğrenciye katkısı olduğunu; bu nedenle zorunlu bir ders olarak ilahiyat fakültesi programlarında yer alması gerektiğini belirtmiştir. Benzer şekilde farklı bir araştırmada da katılımcıların büyük çoğunluğu yüksek din öğretiminde HMU dersinin gerekli olduğunu ifade etmiştir (Kılıçarslan, 2023).

Bugüne kadar birçok platformda ve araştırmada İlahiyat Fakültesi programlarının yetkin din görevlisi yetiştirmedeki başarısı ve çözüm önerileri dile getirilmiştir. Özellikle sahaya yönelik araştırmalarda aday din görevlilerinin ve mezunların yaşadıkları yetersizlik sorunları bulgulanmıştır. İlahiyat Fakültesi mezunlarının güncel sorulara cevap vermede zorlandıkları (Kalenci & Gündüz, 2024), cami eksenli din hizmetlerini yürütmede yetersizlik hissi yaşadıkları (Onay, 2003; Furat, 2012), ilahiyat programlarında bu yeterlikleri kazandırma konusunda ders almadıkları (Ege, 2013) şeklindeki bulgular bunlardan bazılarıdır. bulgular ilahiyat fakültelerindeki eğitiminin niteliğini belgelemekle birlikte, buradan mezun olan öğrencilerin sahip olması gereken becerileri ve bu becerilerin kazanılmasına yönelik fakültelerin programlarında hangi derslerin olması gerektiğine işaret etmektedir.

Hitabet ve mesleki uygulama özellikle din hizmetlerinin başarısında etkili olan en önemli becerilerden birisidir (Yılmaz, 2016) ve bu becerinin yüksek din öğretiminde aday din görevlileri tarafından deneyimlenebileceği nadir derslerden biri HMU dersidir. Nitekim literatürdeki araştırmalarda da HMU dersinin öğrencilerin mesleki gelişimine büyük oranda katkı sağladığı tespit edilmiştir (Kara, Dam, & Ertürk, 2023). Yine bir araştırmada da ilahiyat fakültesi öğrencilerin büyük çoğunluğu mezun olduktan sonra da HMU dersinin kazanımlarının işlerine yarayacağını belirtmiştir (Kara, Dam, & Ertürk, 2023). Bu araştırmada da HMU dersinin

iletişim ve hitabet yeterliği, dışında uygulamaya yönelik yeterlik kazandırma, kişisel gelişimine katkı sağlama ve toplumsal ihtiyaçlara yönelik farkındalık kazandırma gibi amaçlarının olması gerektiği tespit edilmiştir. Nitekim katılımcıların Hmu dersinin kendilerine din hizmetlerini uygulama noktasında tecrübe ve deneyim imkânı sunduğunu; kişisel gelişimlerine ve hitabet becerilerinin gelişimine katkı sağladığını ifade etmesi amaçlara yönelik beklentinin büyük oranda karşılandığını göstermektedir. Bir araştırmada da ilahiyat fakültesi ğrencileri Hmu dersinin mesleki gelişimlerinin yanında kişisel gelişimlerine katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Öğrenciler, dersin sorumluluk üstlenme duygusu ve becerisini arttırdığını dile getirmiştir (Kara, Dam, & Ertürk, 2023). Dersin önemli katkılarından birisi de uygulamaya yönelik deneyim kazandırması ve öğrencilerin topluluk önünde konuşma kaygı düzeylerini düşürerek, zgven kazanımı sağlamasıdır. Nitekim bu araştırmanın bulgularında çıktığı gibi literatürde bazı araştırmalarda da katılımcılar bu yönde görüş bildirmişlerdir (Demir, 2019; Kara, Dam, & Ertürk, 2023). Bulgular Hmu dersinin yüksek din ğretimi programlarındaki teorik ders yoğunluğuna mesleki gelişim noktasında kapı atıldığını; dersin yüksek din ğretiminde uygulamaya olan ihtiyaı karşılamadaki önemini doğrulamaktadır. Nitekim bu öneme dair Kalenci ve Gündüz’n çalışmasında yüksek din ğretimi kurumlarının programlarının daha çok teorik merkezli tasarlanmış olduğu ve uygulamaya yönelik derslerin arttırılması gerektiği şeklinde bulgu önemli katkı sağlamaktadır (Kalenci & Gündüz, 2024).

Araştırmada ayrıca Hmu dersinin teorik ve uygulama olma üzere iki aşamadan oluşması gerektiği; hatta iki ayrı dönem şeklinde planlanması gerektiği tespit edilmiştir. Özellikle uygulama sıklığının ve süresinin arttırılması gerektiği; öğretici ve danışman din görevlisi işbirliğinde aday din görevlisinin mesleki uygulamalarının birebir ve sürekli takibinin yapılarak anında dönütlerin sağlanması gerektiği

ifade edilmiştir. Araştırmanın bulguları katılımcıların HMU dersi kapsamında gerçekleştirilen mesleki uygulama süreçlerinde farklı sorunlarla karşılaştıklarını ortaya koymuştur. Özellikle küçük bir grup olsa da bazı öğrencilerin HMU dersinin kendilerine katkı sağlamadığını ifade etmelerinin gerekçesi sorumlu öğretiler tarafından mesleki uygulama sürecinin sağlıklı bir şekilde yönetilememesi ve öğrencilerin ihtiyaç duydukları anda gerekli desteği görmemeleridir. Nitekim başka bir araştırmada da öğrenciler HMU dersi kapsamında sadece ezberlerini yaparak uygulamaya gittiklerini, bu deneyimin yetersiz olduğunu ve kalıcı etki oluşturmadığını ifade etmişlerdir (Kılıçarslan, 2023). Bu araştırmamın bulgularında da olduğu gibi Kılıçarslan'ın araştırmasında öğrenciler HMU dersinin son sınıfta olmaması gerektiğini, özellikle KPSS sınavına hazırlanmanın getirdiği ek yükler ile birlikte çok yorucu olduğunu belirtmişlerdir (Kılıçarslan, 2023).

HMU derslerinde teknolojinin etkin kullanıldığı ve usta çırak ilişkisine dayanan uygulama merkezli öğrenme ortamının oluşturulması, öğrencilerin yeterlik algılarını destekleyen temel unsurlardan biridir. Nitekim bu araştırmada da katılımcılar teori ve uygulama dengesinin gözetildiği, öğretici rehberliğine dayanan öğrenme süreçlerine vurgu yapmıştır. Özellikle gösterip yaptırma tekniğinin etkin kullanılması gerektiğini ifade eden katılımcılar, aktif katılım ve işbirliği ilkesine dikkat çekmişlerdir. Bahsedilen öğrenme süreçlerinin gerçekleştirilmesi sürecin başrolü iki paydaşı ve yeterliklerini ön plana çıkarmaktadır. Bunların dersin teorik boyutunun öğretimi, mesleki uygulama süreçlerinin yönetiminden sorumlu öğretim elemanı ve mesleki uygulama süreçlerinde öğrencilere rehberlik yapacak olan danışman din görevlisidir. Araştırmada katılımcıların mesleki uygulama süreçlerinde karşılaştıkları din görevlilerin kişisel özellikler bağlamında çoğunluğunun olumlu bir yaklaşım gösterdiği, mümkün olduğunca

öğrencilere din hizmetleri noktasında rehberlik yapmaya çalıştığı belirlenmiştir. Ancak sorumluluk bilinci düşük veya empatik bir yaklaşım sergilemeyen din görevlilerinin bu süreçlerde öğrencilere olumsuz bir yaklaşım gösterdiği bulgulanmıştır. Buna göre araştırmmanın önemli bir sonucu da HMU dersinin mesleki uygulama süreçlerinde yetkin bir din görevlisinin yer almaması öğrencilerin mesleki motivasyonlarını düşürmekte, din hizmetlerinin gerçekleştirilmesine yönelik farkındalıklarını, hassasiyetlerini azaltmakta ve uygulamaya yönelik kaygı düzeylerini arttırmaktadır. Bu durum da HMU dersinin başarısını etkileyen bir unsur olarak din görevlisini ön plana çıkarmaktadır. Tabi ki bu başarıda etkili olan tek unsur din görevlisi değildir. Özellikle HMU dersinin teori ve uygulama boyutunun tasarımı ve yönetiminden sorumlu dersin öğreticisi, bu süreçte baş aktör olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu araştırmada da katılımcılar, din hizmetlerine yönelik kendi yeterliklerinin belirleyicisi olarak dersin öğreticisine dikkat çekmiş ve bu bağlamda öğreticinin sahip olması gereken yeterliklerde öğretici rehberliğine ve yaşadıkları yetersizliklere sıkça vurgu yapmıştır. Kısaca HMU süreçlerinde öğretici, öğrenciyi başarıya götüren yolda bir usta metaforudur. O sahip olduğu iletişim ve hitabet becerileri yetkinliği ile öğrencinin sahada yaşaması muhtemel hitabet eksikliği, diksiyon sorunu ve topluluk önünde konuşma gibi sorunlarının önüne geçecek; alan bilgisi ile öğrencinin uygulamada ihtiyaç duyacağı teorik dini bilginin öğretimi gerçekleştirecek; sahip olduğu pedagojik bilgi ve beceri ile öğrencinin hedef kitle ile sağlıklı iletişim kurmasına, bilgiyi hedef kitlenin seviyeye uygun aktarabilmesine ve cami içi uygulamalarda zamanı doğru yönetebilmesine katkı sağlayacaktır. Kısaca bu araştırmmanın bir sonucu da HMU dersinin öğreticisi, öğrencinin donanımlı bir din görevlisi olarak yetişmesinde ona katkı sağlayan önemli bir rehberdir.

Edilen bulgulardan hareketle, bu araştırma HMu dersinin yüksek din öğretiminde teori ve uygulama ekseninde din görevlilerinin mesleki gelişimi için önemli bir zemin oluşturduğunu ortaya koymuştur. Kısaca HMu dersi aday din görevlileri için mesleki oryantasyon, din hizmetlerine yönelik deneyim fırsatı, iletişim ve hitabet becerilerini geliştirme, kaygı düzeylerine azaltarak özgüven geliştirme fırsatı sunmaktadır.

Öneriler

Araştırmada katılımcıların çoğu hitabet dersinin öğrencilerin mesleki gelişimi için faydalı ve gerekli olduğunu düşünmektedir. Ancak bazı öğrenciler dersin zorunlu/seçmeli yapısının tekrar gözden geçirilmesini önermektedir. Buna göre ilahiyat fakültesi programlarında istihdam alanına yönelik bir bölümleşme gerçekleştirilebilirse, öğrencilerin seçtikleri bölümlere göre HMu dersinin yapısı zorunlu/seçmeli olarak düzenlenebilir. Özellikle bu araştırmada da sıkça dile getirildiği üzere dersin etkili olabilmesi için uygulama sıklığının ve süresinin artırılması beklenmektedir. Öğrenciler, ders süresinin iki döneme yayılmasını, uygulama ve teori dengesinin kurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Bölümleşmeye bağlı olarak din hizmetleri programında yer alan öğrenciler için dersin yoğunluğu artırılabilir.

Araştırmada katılımcıların önemli bir çoğunluğu HMu dersinin meslek gelişimine katkı sağladığını ifade etmiştir. ancak bazı öğrenciler aksine HMu dersinin herhangi bir katkısı olmadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin mesleki yeterliliği ve gelişimi için önemli olan bu dersin bu öğrenciler için de katkı sağlayabilmesi adına gerekçeler ayrıntılı bir şekilde incelenmeli ve farklı paydaşlarında görüşlerini ve çözüm önerileri sunan araştırmalar yapılmalıdır.

Araştırmada da sıkça ifade edildiği gibi HMu öğrenme süreçleri öğrenenin aktif olduğu öğretim yöntemleri ile

çeşitlendirilebilir. Bunun için öğreticilerin yeterliklerini içeren standartlar oluşturulabilir.

HMU dersinin fakültelerde tek bir dönemde ve son sınıfta olması, öğrencilerin deneyimsizlik nedeniyle sahada sorun yaşamalarına ve son sınıfta farklı ek yükler nedeniyle mesleki uygulamaları ciddiye almamalarına neden olmaktadır. Bu nedenle dersin erken sınıflara alınması,  ğretim süreçlerinin niteliğinin arttırılması ve aşırı yoğunluğın azaltılmasına katkı sağlayabilir.

HMU dersinin yürütülmesinde görevlendirilecek  ğretim elemanı dersin başarısını doğrudan etkiyecektir. Bu nedenle dersin teorik boyutunda din hizmetlerinde din görevlilerin ihtiyaç duyduğu ayet ve duaların  ğretiminde Temel Dini Bilgiler alanındaki öğretime elemanlarından, hitabet ve iletişim becerilerinin  ğretiminde ve öğrencilerin rehberliğinde Din Eğitimi alanındaki öğretime elemanlarından destek alınabilir.

Kaynakça

Akyürek, S. (2016). Türkiye'de din hizmeti yürütenlerin sorunları ve çözüm önerileri (vaizlik örneği). İstanbul: Ensar.

Aydın, M. Ş. (2018). Din eğitimi bilimi (2 b.). Kayseri: Kimlik Yayınevi.

Buyrukçu, R. (1995). Din görevlisinin mesleğini temsil gücü. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Demir, Ö. (2019). İlahiyat Son sınıf öğrencilerinin dinî hitabet yeterlikleri, DİB ve din görevlileri ve din hizmetleri ile ilgili görüşleri. Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9, 79-115.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2025). 11 2025, 01 tarihinde <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/kategoriler/hizmetlerimiz> adresinden alındı

Ege, R. (2013). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin vaaz ve vaizlik konularına bakışları: ankara üniversitesi ilahiyat fakültesi örneği. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 54(2), 140-.

Elmalı, H. (1998). Hitabet- Arap edebiyatı. 11 1, 2025 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/hitabet#2-arap-edebiyati> adresinden alındı

Furat, A. Z. (2012). Nitelikli din görevlisi yetiştirmede ilahiyat fakültelerinde sürdürülen eğitim-öğretim faaliyetlerinin yeterliliği: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Konu Hakkındaki Düşünceleri. Marife, 12(1), 83-110.

İşcan, A. (2015). İletişim, konuşma ve konuşmayla ilgili temel kavramlar. A. Şahin içinde, Konuşma Eğitimi (Yöntemler-Etkinlikler) (s. 1-28). Pegem Akademi Yayıncılık.

Kalenci, H., & Gündüz, T. (2024). İlahiyat fakültelerinde mesleki din öğretiminin sorunlu alanları ve iyileştirmeye dair bazı öneriler. Harran İlahiyatı Dergisi, 52, 42-69.

Kara, M., Dam, H., & Ertürk, İ. (2023). Hitabet Ve mesleki uygulama derslerinin öğrenci gelişimine katkı düzeylerinin incelenmesi (ondokuz mayıs üniversitesi ilahiyat fakültesi örneği). Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10(2), 738-767.

Kaya, M. (1998). Hitabet. 11 01, 2025 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/hitabet#1> adresinden alındı

Kılıçarslan, H. (2023). İmam hatip liseleri ile ilahiyat fakültelerinde hitabet ve mesleki uygulama dersinde karşılaşılan güçlüklerle ilişkin görüşlerin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Onay, A. (2003). İlahiyat fakültesi mezunlarının cami eksenli din hizmetlerinde karşılaştıkları sorunlar ve bu alandaki formasyon ihtiyaçlar. Türkiye’de Yüksek Din Öğretiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu (s. 416-422). içinde Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Tosun, C. (1997). İlahiyat fakültelerinde vaizlik eğitimi. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 36(1), 179-221.

Yılmaz, H. (2016). Dini hitabet. Vizyon Matbaası.

İLÂHÎYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA DERSİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

